
DISCUSSIONS
ДИСКУСІЇ ТА ОБГОВОРЕННЯ

**МЕДІАПЛАТФОРМИ ЗБОРУ СВІДЧЕНЬ ВІЙНИ:
УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД**

Оксана Гудошник

Доцент, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

<http://orcid.org/0000-0002-5941-4502>

Email: ovgudoshnik@gmail.com

<https://doi.org/10.17721/CIMC.2023.34.12-17>

UDC 004.738.5:355.01:303.523.3(477)

ARTICLE INFO

Received: 13 June 2023

Accepted: 04 July 2023

Published: 30 December 2023

KEYWORDS

archives of war testimonies,
mediatization, platforming

ABSTRACT

This material is submitted for discussion on the pages of the journal. It has the status of a working version, a draft of a possible article, a preprint. Anyone can participate in the discussion by submitting their materials with a link to this material in the "Discussions" section. The author of the same material, in the case of writing a scientific article, must make a reference to his material, which he submitted for discussion. In continuation of the discussion held during the international conference ("Social Communications in the Context of Globalization: State, Trends, Perspectives", Ternopil, 2023), the material presented in this issue focuses on the indicative directions of development of mediatized archives of war testimonies.

Citation: Hudoshnyk, O. (2023). Mediaplatformy zboru svidchen viiny: ukrainskyi dosvid [Media platforms for collecting war testimonies: ukrainian experience]. Aktual'ni Pytannya Masovoyi Komunikatsiyi [Current Issues of Mass Communication], (34), 12–17. <https://doi.org/10.17721/CIMC.2023.34.12-17>

Copyright: © 2023 **Oksana Hudoshnyk**. This is an open-access draft article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

АНОТАЦІЯ

Цей матеріал подано до обговорення на сторінках журналу. Він має статус робочого варіанта можливої статті, препринта. Участь в обговоренні може брати будь-хто, подавши в розділ "Дискусії та обговорення" свої матеріали з покликанням на цей матеріал. Автор цього матеріалу, у разі написання наукової статті, повинен обов'язково зробити покликання на свій матеріал, який він подавав до обговорення. У продовження дискусії на полях міжнародної конференції («Соціальні комунікації в умовах глобалізаційних процесів: стан,

тенденції, перспективи», Тернопіль, 2023) поданий доробок презентує найпоказовіші напрями розвитку медіатизованих архівів воєнних свідчень.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: архіви воєнних історій, медіатизація, платформність.

Ущільнення часу через відсутність дистанціювання між трагічними подіями та реакціями на них узалежнило повсякдення українців від медіа не тільки як джерела інформації, а й посередника трансляції пережитого в умовах війни, можливості оприлюднити численні життєві історії очевидців: друзів, колег, знайомих. Із комеморативного дискурсу минулого війна перетворилася на трагічне повсякдення. Це змінило темпоральні уявлення, часово-просторові концепти, зв'язавши величезний корпус життєвих історій та свідчень у строкакий і різноманітний «текст війни». Його структурування вимагало нових оперативних змін у сталих системах збору, архівування та поширення матеріалів.

До постановки питання.

Українській простір фіксації воєнних свідчень та меморій спирався на досвід потужної національної історичної школи. Він представлений архівами Другої світової війни, Голокосту (Національний музей історії України у Другій світовій війні; Український інститут національної пам'яті; Український інститут вивчення Голокосту «Ткума»; Музей «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні» (м. Дніпро); Меморіальний музей тоталітарних режимів «Територія Терору»). Меморіальний комплекс «Національний музей історії України у Другій світовій війні» сформував найбільше тематичне зібрання пам'яток воєнної історії України (400 тисяч музейних предметів), у музеї представлені життєписи (відеоінтерв'ю) свідків найстрашніших подій ХХ ст.: війна, концтабори, Голодомор, Голокост). Серед багатьох науково-документальних проєктів та видань музею відзначимо унікальну колекцію его-джерел «Родинна пам'ять про війну», окремі сюжети якої з есейними нарисами від упорядників та світлинами з музейної фондозбірні увійшли до науково-популярного видання «Друга світова. Родинна пам'ять» (Druha svitova. Rodynna pam'iat, 2021).

Окремим напрямом стали регіональні дослідження та міські проєкти («М(ої) розповіді: усна історія і міські досвіди», Центр міської історії Центрально-Східної Європи (м. Львів <https://www.lvivcenter.org/en/>), архівні колекції університетів Києва, Харкова, Запоріжжя, Львова, Умані, Ізмаїла. Проєкт «Україна в роки Другої світової війни: повсякденний досвід виживання», ініційований Центром усної історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка, подав історії жителів Києва часів Другої світової війни. Частина споминів увійшла до книги «Друга світова війна та нацистська окупація у спогадах киян» (Київ, 2021). У межах проєкту Інституту історії церкви при Українському католицькому університеті «Образ сили духу: жива історія підпільного життя Української Греко-Католицької Церкви, 1946–1989» <http://ichistory.org.ua/iic/> проведено та впорядковано 2269 інтерв'ю та 100 відеоінтерв'ю з безпосередніми свідками катакомбного етапу історії греко-католицької церкви. Українським інститутом національної пам'яті (<http://uinp.gov.ua/>) зібрано більше 1600 усних спогадів у межах різних проєктів: «Револуція Гідності», «Російсько-українська війна», «Український визвольний рух», «Чорнобильська катастрофа», «Окупація Криму».

Зазначимо, що медіатизація цих архівів завжди була в центрі уваги істориків та науковців. Тематичні колекції, виставки, науково-документальні збірки, медійні заходи, співпраця з громадськими організаціями, закладами вищої освіти, майстер-класи – приклади того, що український музейний простір активно формувався як відкритий задовго до дискусії про нові завдання музеїв, створення на їх основі civic spaces¹.

¹ Нове визначення музею було затверджено Міжнародною радою музеїв (ICOM) 24 серпня 2022 року у Празі: "Музей – це некомерційна постійно чинна організація на службі суспільства, яка збирає, зберігає, досліджує, інтерпретує та експонує матеріальну й нематеріальну спадщину. Відкриті для громадськості, доступні та інклюзивні, музеї сприяють різноманітності та сталості світу. Їхня робота й комунікація

Від початку воєнних дій на Сході України біографічний дискурс визначив змістовий характер воєнної літератури², а **воєнний сторителінг** став наскрізним у різних жанрах: романи, вірші, епізоди з життя, прозові мініатюри, кіноповіді, графічні романи та комікси. Більшість книг і збірок споминів – авторське прочитання подій, виявлене в активному поєднанні власних роздумів і уривків інтерв'ю з думками героїв. Невідокремленість автора від героя можна розглядати як співчасницьку позицію, але водночас і як засіб формування того самого діалогу з історією, який перебігає в переламні періоди національного становлення. Ти не можеш бути «не-учасником», переживаючи з героями різні виміри травматичних подій. Часове дистанціювання виявилось уможливленим лише за декілька років, коли виникла й набула поширення хвиля воєнної прози та мемуаристики.

Медіатизований характер російсько-української війни 2022 року став новою реальністю. Численні свідчення жадливіх воєнних злочинів, фоторепортажі з випалених артилерією міст, життєві історії біженців, постраждалих, дітей створюють новий інформаційний порядок (див., наприклад, семінар «Mediatization of War» від Українського інституту медіа та комунікації, 9 грудня 2022 року). Війна у прямому ефірі 24/7 стала викликом не тільки людству, але й науковій спільноті. Від пандемії 2020 до континентальної війни 2022 – світовій науці важко синхронізувати теоретичні методики з викликами часу (Кореска-Рієх & Volin, 2023). Ще складніше це зробити в епіцентрі війни, коли не до наукових узагальнень і теоретичних дискусій: процес сучасного воєнного повсякдення максимально подієвий.

У цьому просторі ми виокремили декілька напрямів, чітко усвідомлюючи, що навіть оглядово осягнути величезний дискурс історій людського життя у воєнний час практично неможливо. Особливо це стосується некодифікованого жодними стандартами простору соціальних мереж та телеграм-каналів. Серед вирішальних обставин, що впливають на процес медіатизації війни і формування платформного контенту, ми виокремили такі.

1. Інтернет-простір змінив докорінно український інформаційний простір: Фактично ми є свідками кардинальної трансформації медіаландшафту, де замість кількох потужних телевізійних каналів «виросли» сотні онлайн-джерел, кожне з яких не може похвалитися великою часткою «ринку» (Demokratia, prava i svobody hromadiana ta spozhyvannia media v umovakh viiny: rezultaty doslidzhennia KMIS dlia Oporu, 2022). Згідно з інтернет-статистикою (Ahlgren, 2023) частка мобільного інтернету у світі зростає до 2025 року на 25 %. Відповідно до світових трендів частка українського мобільного трафіку за останній рік стрімко збільшилася до 83 % (Doslidzhennia, 2022). Мобільна комунікація зумовила партисипаторні практики («війна участі») (Horbyk, 2022) та сприяла формуванню простору особистого сторителінгу, який з початком війни перетворився на потужний дискурс великих і малих історій: український сегмент пошуку Google на запит «історії війни Україна 2022» видає понад 17 мільйонів результатів (дані станом на 09.06.20223, на 26.04.2023 – 26 млн), особисті історії війни залишаються популярними і за показниками Google Trend.

2. Платформність як найпотужніший тренд українського інформаційного простору.

Російсько-українська війна 2022 р. змінила тематику вже знаних з 2014 р. ресурсів аудіо- та відеоспоминів (BABYLON'13, Україner, онлайн-музей «Голоси мирних»), перетворила майданчики сучасних соціальних медіа, месенджерів на єдиний простір збору свідчень. Дописи, інтерв'ю й історії створюють люди, які вважають за необхідне донести до громадськості свій трагічний досвід та емоції від нього. Соціальні мережі відтворюють індивідуальне намагання користувачів не промовчати, а залишити спомин. Документування історії, що відбувається тут і зараз, дозволяє зберегти безпосередність досвіду під час війни,

ґрунтуються на засадах етики і професійності, передбачають залученість громад і пропонують різноманітний досвід для освіти, насолоди, роздумів і обміну знаннями (ICOM approves a new Museum definition, 2022).

² За підрахунками авторок проекту #Книги про війну Ганни Скоріної та дослідниці ветеранської літератури викладачки Марини Рябченко від весни 2014 до весни 2020 року в Україні вийшло друком більше 600 найменувань книг про війну на Донбасі <https://www.armyfm.com.ua/u-veteranskij-literaturi-zhoden-avtor-ne-zmalovuye-obraz-bijca-yak-zhertvi-%E2%80%94-doslidnyca-veteransko/>

а ще вимагає відповідних швидкозмінному часу оперативних і мобільних методів фіксації. До усталених і апробованих давньою традицією практик збереження національної пам'яті сьогодні додаються нові завдання – створення інтернет-платформ і сайтів для збору воєнних свідчень та життєвих історій.

У певний спосіб це розширило логіку платформності як спільнотворчості. Поширений війною процес самодокументування та самопрезентації став для платформ можливістю піднятися від рівня суто технологічного інтернет-інструмента збору та опису фактів до рівня «артефакту для обігу та обміну» (Ibrahim, 2021), від носія та каталогу – до медіа. Іманентна схильність інформаційного простору до подовженої медіаподії дозволила не тільки вписувати дискретні історії в швидкоплинні новинні стрічки, а й створювати розширене коло пам'яті міста, країни на основі таких платформ. Цей чуттєвий меморативний дискурс за час війни все більше увиразнюється декількома напрямками розвитку. Окреслимо їх докладніше.

Збір та архівація свідчень злочинів проти людяності.

Медіапростір таких архівів представлений офіційними інтернет-ресурсами. Координаційна роль тут відведена Офісу Генпрокурора та платформі <https://warcrimes.gov.ua/>, де збір свідчень та злочинів проти людяності став частиною вкрай складної роботи над формуванням доказової бази для притягнення до відповідальності винних у злочинах. За даними на 27.05.2023, зареєстровано 89807 воєнних злочинів, 17252 злочини проти національної безпеки (<https://www.gp.gov.ua/>). Окремий напрям роботи – це злочини проти дітей (за даними ресурсу, загинуло 483 дитини, поранено 986 дітей). Додаткова ініціатива #YourStoryYourWeapon дозволяє українцям, що знаходяться за кордоном, надати інформацію від кожного, хто став свідком воєнного злочину, повідомити про це правоохоронним органам країни, у якій вони зараз перебувають. Комунікаційна кампанія «Твоя історія – твій внесок у перемогу!» ініційована Офісом генерального прокурора України разом із партнерами: Міністерство закордонних справ України, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Органи прокуратури країн Спільної слідчої групи: Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Румунії, Словаччини. Із зрозумілих причин інформація на ресурсі не персоналізована окремими історіями, а належне документування робить його перевіреним джерелом для медіа.

Регіональний принцип збору свідчень зреалізувала Українська Гельсінська спілка з прав людини helsinki.org.ua. Від лютого 2022 року в співпраці з місцевими правозахисними організаціями розпочалося документування воєнних злочинів способом окремих кейсів (ініціатива «Трибунал для Путіна» <https://t4pua.org/>). «Унікальність підходу Т4Р у тому, що документування відбувається за регіональним принципом: за різними організаціями закріплені певні частини України (зазвичай це ті регіони, де ці організації працюють роками, тому розуміють географічні й інші місцеві особливості). У деяких регіонах Т4Р збила більше даних про воєнні злочини, ніж є в уряді України чи міжнародних організацій: «Наша база даних – один із найбільших масивів даних про війну в Україні. У ній зафіксовані події ймовірних воєнних злочинів, які нам вдалося встановити. Також ми інтерв'юємо свідків і постраждалих від злочинів, а наші мобільні групи фіксують події на місцях, де це можливо. Т4Р – глобальна ініціатива, яку створили українські неурядові організації у відповідь на вторгнення Росії до України» (з сайту). Інформація в базі закрита, а персональні дані додатково шифровано.

Архіви свідчень як частина медіахабів та медіаплатформ.

Потужна медіатизація простору свідчень зумовила зміну концепцій інформаційних ресурсів. Так, на цифровій платформі [WAR.UKRAINE.UA](https://war.ukraine.ua) ініційованій Міністерством закордонних справ України, поєднано традиційний офіційний дискурс подій та новітні медійні форми колаборації з українськими медіа: надання своїх матеріалів, підлаштування сюжетів під мультимедійні можливості платформи. Розділ News & Stories містить лонгриди та інтерв'ю зі свідками, захисниками та захисницями (Meet Ukrainian Defenders of Freedom), вітчизняними та зарубіжними волонтерами, підприємцями та діячами культури. Ресурс

перекладено 8 мовами, веб-сайт використовує як знані журналістські форми та жанри (стаття, життєва історія, фоторепортаж, новинна стрічка), так і сучасні технології (потужна інфографіка, мультимедійна картографія, експлейнери, візуалізована статистика тощо).

Медійні архіви.

Поява медійних архівів – новітній напрям у документуванні війни. Унікальний інформаційний хаб зі збору цифрових матеріалів демонструє платформа Архів війни (Ukraine War Archive). Єдина база цифрових матеріалів становить 4,2 млн файлів з відкритих джерел, зібрані волонтерами 300 інтерв'ю зі свідками, більше як 30 тисяч власних та партнерських дописів. Принциповою відмінністю новітніх архівів стали залучення новітніх інструментів систематизації, наскрізне тегування, заходи забезпечення персональних даних та варіативність зберігання матеріалів, зручні інтерфейси для пошуку, аналізу та адміністрування.

Онлайн-музеї.

Створення онлайн-музеїв стало ще одним новітнім викликом у процесі медіатизації пам'яті. Мова йде не про створені ще за часів пандемії та в перший рік війни віртуальні екскурсії та онлайн-експозиції (див., наприклад: об'єднання сімох музеїв проєктом віртуальних подорожей «Музеї просто неба»; 3D-локації зруйнованих міст Київщини у «VR-музеї пам'яті війни»). Прикладом цілісної концепції збереження архіву життєвих історій з потужною інформаційною та медійною підтримкою, активною громадською діяльністю став онлайн-музей «Голоси мирних» (<https://civilvoicesmuseum.org/>), що сьогодні об'єднує більше 70 тисяч свідчень. Системна робота над архівом втілена в унікальному функціоналі платформи з логічною та зручною навігацією, системою пошуку та фільтрації за різними категоріями, деталізацією даних та методологічними обмеженнями (див. «Керівництво по роботі з онлайн-архівом Музею «Голоси мирних» Фонду Ріната Ахметова» на сайті ресурсу). Можливості платформи дозволяють агрегувати свідчення в цілісні колекції («Щоденники війни – хроніки виживання», «Війна очима дітей – 20 історій про дитинство, якого не було», «Війна не обирає: історії відомих українців», «Дніпро. Історії з міста трагедії», «Війна. Незламний Харків»). Розділ «Новини» містить інформацію про нові колекції, спільні проєкти з медіа, науковими установами, про громадські ініціативи, культурні заходи, панельні дискусії та тренінги.

Типологічними характеристиками архівів свідчень ми визначили: структурованість ресурсів, окресленість мети та завдань; наявність методики збору свідчень; співпрацю з різними медіа, архівами громадських організацій, фондів, музеїв; різні рівні доступу до матеріалів, захист персональних даних; мультиплатформність; мультимедійність.

Традиційна методологія таких платформ також потребує уточнення. У межах наукової дискусії на конференції було запропоновано метод збору швидких реакцій (Rapid Response Collecting, RRC), який активно використовувався в музейній практиці (Tenenbaum, 2020), а під час пандемії став майже універсальним (Mubarek, 2020; Rodriguez, 2021). У межах нашої теми зацентруємо на його медійних якостях: партисипаторність та активізм; атрибутивність та тематична структурованість архівних матеріалів і артефактів (object-oriented museum); медіатизація та цифровізація контенту; відкритість до нових форм презентації архівів. Медіа як засадничий фактор поширення методу RRC виступають у подвійній функції: джерело інформації, засіб поповнення колекції та канал поширення, що технічно й технологічно уможлиблює долучення масової аудиторії. У цьому процесі дотримання етики та захисту персональних даних актуалізується на рівні протоколу фіксації свідчень й подальшої медіатизації.

Список використаної літератури

Demokratiia, prava i svobody hromadian ta spozhyvannia media v umovakh viiny: rezultaty doslidzhenia KMIS dlia Opory [Democracy, rights and freedoms of citizens and media consumption in the conditions of war: results of the KIIS research for Opory].

- (2022). Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologii [Kyiv International Institute of Sociology]. <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports>
- Doslidzhennia newage, 2022: digital-rynok Ukrainy. Newage [Research newage, 2022: digital market of Ukraine. Newage]. <https://newage.agency/uk/blog-uk/doslidzhennya-newage-2022-digital-rinok-ukraini/>
- Druha svitova. Rodynna pam'iat [World War II. A family of memories]. (2021). Redkol.: L. Lehasova (ker. proiektu) ta in. Kyiv: Natsionalnyi muzei istorii Ukrainy u Druhii svitovii viini. Memorialnyi kompleks. 266 s. [Editor: L. Legasova (project manager) and others. Kyiv: National Museum of the History of Ukraine in the Second World War. Memorial complex. 266 p.]
- Ahlgren M. (2023, May 24). 100+ internet statistics, facts and trends for 2023. Websiterating. <https://www.websiterating.com/research/internet-statistics-facts/>
- Ibrahim Y. (2021). Technologies of Trauma: Flesh Witnessing to Livestreaming Online. *Hu Arenas* (4). C. 487–499. <https://doi.org/10.1007/s42087-020-00120-y>
- ICOM approves a new Museum definition. (2022, August 24). International Council of Museums. <https://icom.museum/en/news/icom-approves-a-new-museum-definition/>
- Horbyk R. (2022). “The war phone”: mobile communication on the frontline in Eastern Ukraine. *Digi War*, 3. P. 9–24. <https://doi.org/10.1057/s42984-022-00049-2>
- Kopecka-Piech K., & Bolin G. (2023). *Contemporary challenges in mediatisation research*. Taylor & Francis.
- Mubarek E. M. (2020). The end of passive collecting: The role and responsibility of archivists in the COVID-19 era. *Collections: A Journal for Museum and Archives Professionals*, 17(2). P. 186–196.
- Rodriguez H. E. (2021). Collecting COVID-19: Documenting the CDC Response. *Collections: A Journal for Museum and Archives Professionals*, 17(2). P. 102–111.
- Tenenbaum D. (2020). *Rapid Response Collecting: A Curatorial Strategy for Museums to Promote Notions of Democracy and Social Equality* [Unpublished master's thesis]. The Netherlands: Utrecht University.